

4. Крылова А.А. «Психология», М., 2008 ж.
5. Лежнина Ю.П. «Құндылық бағдарларындағы отбасы», «Социс» журналы №12, 2009 ж.
6. Обухова Л.Ф. «Жас психологиясы», Мәскеу, 2004 ж.
7. Щедрина Е.В. «Психологтардың сұрақтары», «Педагогика» журналы. 2009 ж.
8. Платонов Ю.П. «Мінез-құлықтың әлеуметтік психологиясы» С. – Петербург: «Петр», 2006 ж.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ АГРЕССИВТІЛІК МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ТӘЖІРБИЕЛІК ЭКСПЕРИМЕНТТІК ТҮРДЕ ЗЕРТТЕЛУІ

Суюбаева Ляззат Жумабековна,
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті магистранты,
Қостанай қ.

Аннотация

Бұл зерттеуде біз жасөспірімдердің агрессивтілік мінез-құлқының ерекшеліктерін мазмұнын ашып көрсетілді, сонымен қатар жасөспірімдерге эксперименттік түрде зерттеулер жасалып, зерттеу нәтижелері талданып, жасөспірімдердің агрессия деңгейі пайызға шаққандағы нәтижесі анықталды. Зерттеу әдістері ретінде «Басса-Даркидың агрессиялық жағдай туралы сауалнамасын», «Спилбергер-Радюк әдістемесі» алынды. Зерттеу эксперименталдық топ 38 жасөспірімнен құралды.

Түйінді сөздер: жасөспірімдер, агрессивті мінез-құлық, әдістеме, автоагрессия, бейімделу.

Аннотация

В данном исследовании мы выявили содержание признаков агрессивного поведения у подростков, а также провели экспериментальные исследования у подростков, проанализировали результаты исследования и определили процент подростковой агрессии. Экспериментальную группу составили 38 подростков.

Ключевые слова: подростки, агрессивное поведение, техника, аутоагрессия, адаптация.

Abstract

In this study, we revealed the content of the characteristics of aggressive behavior in adolescents, as well as conducted experimental studies in adolescents, analyzed the results of the study and determined the percentage of adolescent aggression. The experimental group consisted of 38 adolescents.

Keywords: adolescents, aggressive behavior, technique, autoaggression, adaptation.

Жасөспірім онтогенездің ең қиын кезеңдерінің бірі болып саналады. Бұл кезең агрессивті мінез-құлықтың күрт өсуімен қатар жүретін эмоционалды тұрақсыздықпен сипатталады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтері бойынша ТМД елдерінде кәмелетке толмағандардың агрессия деңгейі Еуропалық орташа деңгейден екі есе жоғары.

Агрессивті мінез-құлық мәселесі ата-аналарды, мұғалімдерді, психологтарды алаңдатады және қазіргі зерттеушілердің ғылыми және практикалық қызығушылықтарын тудырады.

Біздің ойымызша, агрессивті мінез-құлық – бұл адамдар арасындағы қатынастардың нормаларына қайшы келетін, шабуыл объектілеріне зиян келтіретін, адамдарға физикалық, моральдық зиян келтіретін немесе оларға психологиялық ыңғайсыздық тудыратын уәжді деструктивті мінез-құлықтың түрі.

Жасөспірімдердегі агрессивті мінез-құлық әр түрлі формада көрінеді. Агрессияның түрлерін зерттеумен көптеген ғалымдар айналысты, мысалы Б.Г.Мешереков, неміс ғалымы Х.Геккаузен. Біздің ойымызша, ең дәл және толық – Б.Г.Мешерековтің жіктеуі. Ол агрессияның келесі түрлерін анықтады: физикалық агрессия (шабуыл) – басқа адамға қарсы физикалық күш қолданылатын; ауызша агрессия – жағымсыз сезімдер жанжал түрінде де (айқайлау), сонымен қатар вербальды реакциялар (қорқыту, қарғыс

айту) арқылы көрінеді; тікелей агрессия – объектіге немесе субъектіге бағытталған; жанама агрессия – айналма жолмен басқа адамға бағытталған әрекеттерді және бағытсыздық пен тәртіпсіздікпен сипатталатын әрекеттерді білдіреді; мақсатқа жету арқылы инструменталды агрессияға қол жеткізіледі; дұшпандық агрессия – агрессия объектісіне зиян келтіруге бағытталған әрекетте көрінеді; Автоагрессия – өзін-өзі айыптаудан, өзін-өзі қорлаудан, өзіне-өзі зиян келтіруден, соның ішінде суицидтен көрінеді; альтруистік агрессия – басқаларды біреудің агрессивті әрекеттерінен қорғау мақсаты бар болып келеді [1; 8].

Агрессивті мінез-құлық тұлғаны әлеуметтендіру процесінде бірқатар маңызды функцияларды орындайды. Бұл сізді қорқыныштан арылтады, мүдделеріңізді қорғауға көмектеседі, сыртқы қауіптерден қорғайды және жасөспірімдік шақта бейімделуіне ықпал етеді. Осыған байланысты агрессияның екі түрі бөлінеді – қатерсіз-адаптивті және деструктивті-дезадаптивті емес. Жасөспірімнің жеке басының дамуы үшін тұлғаның дамуы үшін агрессивті мінез-құлықтың өзі емес, оның нәтижесі және басқалардың агрессияның көрінісіне реакциясы қауіпті екенін ескеру қажет. Зорлық-зомбылық, күштаныту, ақша және басқа артықшылықтарды беретін жағдайда, жасөспірімдерде күштің культіне негізделген мінез-құлық қалыптасуы мүмкін. Басқалардың агрессияны күшпен басуға деген ұмтылысы көбінесе күткенге қарама-қарсы әсерге әкеледі [2; 63].

Жасөспірімдердегі агрессивті мінез-құлық бірқатар факторларға байланысты қалыптасуы мүмкін. Оларға мыналар жатады: жасөспірімнің жақын ортасы – бұл ата-аналық отбасы, құрдастар топтары, макроорта – бала ұзақ уақыт болатын білім беру мекемелері, осы мәдениеттің дәстүрлері мен заңдылықтары, бұқаралық ақпарат құралдары, сонымен қатар бейімделу қабілеттері. Адаптивті қабілеттер физиологиялық жағдайларды адекватты реттеу мүмкіндіктерін анықтайды. Бейімделу қабілеттері неғұрлым жоғары болса, адамның қоршаған ортаның жағымсыз факторларының әсерінен қалыпты жұмыс қабілеттілігі мен белсенділіктің жоғары тиімділігін сақтау ықтималдығы соғұрлым жоғары болады [6; 16].

Жасөспірім құрдастарымен қарым-қатынас жасай отырып, басқаларды бақылай отырып, агрессия туралы ақпарат алады, олар өздерін агрессивті ұстауға да үйренеді. Көбіне агрессивті жасөспірімдерді олардың жас тобының көпшілігі қабылдамайды, сондықтан олар агрессивті жасөспірімдер арасынан дос табады. Осыған байланысты басқа проблемалар туындайды, өйткені агрессивті компанияда оның мүшелерінің агрессивтілігін өзара күшейту орын алады. Жасөспірімдер арасындағы тұлғааралық қарым-қатынас ауызша агрессиямен қатар жүреді. Ауызша агрессияға жүгіну жасөспірімдердің коммуникативті қақтығыстарды сындарлы түрде шешуді білмеуіне байланысты [4; 45].

Жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқының ерекшеліктерін зерттеу мақсатында біз «Ш.Уалиханов атындағы №2 Әуликөл орта мектебі» негізінде 9 сынып оқушыларымен (14-15 жас аралығындағы 38 жасөспірім: 18 ұл бала, 20 қыз бала) эксперименттік зерттеу жүргіздік.

Зерттеу барысында *Басса-Даркидың агрессиялық жағдай туралы сауалнамасын, Спилбергер-Радюк әдістемесі*

Диагностикалық зерттеу нәтижесінде біз Басса-Дарки әдісі бойынша келесі деректерді алдық:

22 жасөспірімдегі физикалық агрессияның жоғары деңгейі (58%), 8 респонденттің орташа деңгейі (21%) және 8 жасөспірімдегі физикалық агрессияның төмен деңгейі (21%);

жанама агрессияның жоғары деңгейі 10 респонденттен табылды (26%), 15 жасөспірімдегі орташа деңгей (40%), 13 деңгейден төмен деңгей (34%);

тітіркену: 8 жасөспірімде жоғары деңгей (21%), орташа 17-да (45%) және 13 респондентте төмен (34%);

11 жасөспірім арасындағы негативизмнің жоғары деңгейі (29%), 18 респонденттің орташа деңгейі (47%) және 9 жасөспірімнің негативизм көрінісінің төмен деңгейі (24%);

реніш: 5 респондентке жоғары деңгей (13%), орташа 29 (76%) және 4 респондентке төмен деңгей (11%);

күдіктің жоғары деңгейі 14 респондентте анықталды (37%), орташа алғанда – 16 жасөспірімде (42%), ал төмен – 8-де (21%);

9 респонденттің ауызша агрессиясының жоғары деңгейі (24%), орташа деңгейі 22-де (58%) және 7-де (18%) төмен деңгей;

кінә сезімі: 9 жасөспірімде жоғары деңгей (24%), орташа – 20 жасөспірімде (52%), төмен – 9 респондентте (24%);

қастық индексі 14 жасөспірімде жоғары (37%), 21-да орташа (55%), 3-те төмен (8%);

агрессивтілік индексі 9 респондентте жоғары (24%), орташа – 20-де (52%), төмен – 9-де (24%).

Сонымен, жасөспірімдерге физикалық (60%) және жанама агрессия (45%), күдік (45%), кінә (45%) көріністерінің жоғары деңгейі тән. Сондай-ақ, дұшпандықтың өте жоғары индексі бар (55%), бұл агрессивтілік индексінен екі есе асып түседі (25%).

Спилбергер-Радюк әдісімен алынған нәтижелерді талдау көрсеткендей, қызығушылықтың жоғары деңгейі 7 жасөспірімге (18%), орташа 25 (66%), 6-уі төмен (16%);

9 респонденттен агрессияның жоғары деңгейі табылды (24%), орташа деңгей 24 жасөспірімде (63%), агрессияның төмен деңгейі 5 респондент (13%) жасөспірімдерде анықталды;

8 жасөспірімде алаңдаушылықтың жоғары деңгейі (21%), 26-да орташа (69%), ал 4 респондентте төмен (10%);

7 жасөспірімде депрессияның жоғары деңгейі (18%), 31 респонденттің орташа деңгейі (82%), депрессияның төмен деңгейі анықталмады (0%);

жасөспірімдер арасында қызығушылықтың жоғары деңгейі анықталмады (0%), орташа – 29-те (76%) және төмен – 9 респондентте (24%);

агрессивтіліктің жоғары деңгейі 14 респондентте (37%), орташа деңгей 16 жасөспірімде (42%) және төменгі деңгей 9-да (21%) анықталды;

7 респонденттің алаңдаушылық деңгейі жоғары (18%), 26-да орташа (68%) және 5-де (14%) төмен деңгей;

депрессияның жоғары деңгейі: жасөспірімдерде анықталмады (0%), орташа – 33 жасөспірімдерде (87%), төмен – 5 респонденттерде (13%).

Мәліметтерді қорытындылай келе, жасөспірімдерде физикалық және жанама агрессия, күдік, кінә сезімі көріністерінің деңгейі жоғары деп айтуға болады. Сондай-ақ, қастықтың өте жоғары индексі байқалып тұр.

Бұл мәліметтерді психологиялық кеңес беру практикасында, мектеп психологы мен сынып жетекшісінің жұмысында қолдануға болады. Олар сондай-ақ жасөспірімдердегі девиантты мінез-құлықтың себептерін диагностикалау үшін маңызды, бұл түзету жұмыстарына негіз бола алады. Педагог пен педагог-психологтың түзету-дамыту қызметі дамуында ауытқуы бар және мінез-құлқында ауытқуы бар баланың жеке басына психологиялық-педагогикалық әсер ету шараларының барлық жиынтығын қамтуы керек екенін ескеру қажет. Ол баланың танымдық мүмкіндіктерін, оның эмоционалды-ерік саласын өзгертуге, жеке тұлғаның жеке қасиеттерін жақсартуға (жауапкершілік, тәртіптілік, байсалдылық, ұйымшылдық), оның қызығушылықтары мен бейімділіктерін, еңбек, көркемдік, эстетикалық және басқа қабілеттерін дамытуға бағытталуы керек [5].

Әдебиеттер тізімі:

1. Иванова И.П., Патева О.В. Жасөспірімдердегі агрессивті мінез-құлықтың ерекшеліктерін зерттеу // Ғылым мен білімнің қазіргі мәселелері. – 2015. – № 6.; [2; 63].

2. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=23342>

3. Дереккөз: «Агрессорлармен жұмыс жасау бойынша әдістемелік құрал», НҰР-СҰЛТАН қ., 2019 ж.

Ашық ақпарат көздерінен алынған деректер:

1. <http://www.euro.who.int/ru/publications/abstracts/social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.-health-behaviour-in-school-aged-children-hbsc-study>

2. https://docs.google.com/document/d/13kGPoYohL5RjJdBICor_Xf3RZ3LXzHoIwxUzvOjb3zM/edit?pli=1

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МЕДИАМӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚАЗІРГІ КЕЗДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕСІ РЕТІНДЕ

Сыныбаева Акмарал Мусатраковна,

магистрант,

Ташетов Аманжол Аскаревич,

PhD докторы,

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ.

Аннотация

Мақалада жастардың медиамәдениеттің қалыптастыруда білім беру жүйесін медиабілім беру негізінде құрудың маңыздылығы қарастырылады. Медиабілім жастарды рухани-адамгершілік, шығармашылық, интеллектуалды дамуына жол ашатын және медиамәдениетті тұлға қалыптастыруды көздейді.

Кілт сөздер: медиа, мәдениет, медиамәдениет, медиаресурстар, медиабілім, тұлға, когнитивті өріс, интеллект, медиасауаттылық, медиаапарат.

Аннотация

В статье рассматривается важность построения системы образования на основе медиаобразования, так как это способствует формированию медиакультурной личности, а также духовно-нравственному, творческому, интеллектуальному развитию молодежи.

Ключевые слова: медиа, культура, медиакультура, медиаресурсы, медиазнание, личность, когнитивная сфера, интеллект, медиаграмотность, медиаинформация.

Abstract

The article considers the importance of building an education system based on media education, as it contributes to the formation of a media-cultural personality, as well as to the spiritual, moral, creative, and intellectual development of young people.

Key words: media, culture, media culture, media resources, media knowledge, creativity, cognitive sphere, intelligence, media literacy, media information.

Елімізде жүріп жатқан қарқынды саяси-экономикалық, әлеуметтік-психологиялық өзгерістер, көптеген жаңа реформаларды өмірдің әр саласына алып келді. Сондай өзгерістердің бәрі электрондық-ақпараттық технологияның дамуымен тығыз байланысты. Қазіргі кезде қандай саланы алып қарасанда электрондық-ақпараттық технологиясыз дамыту мүмкін емес. Электрондық-ақпарат кеңістігі тұлғалардың көптеген тың ізденіс пен шығармашылық іс-әрекеттің нәтижесінде ауқымды жетістіктерге қол жеткізді, сондай-ақ қол жеткізуге мүмкіндіктер ашып отыр. Сондықтан бүгінгі жалпыадамзаттық қоғам «медиаландырылған» қоғам деп аталады. Қазіргі кезде білім беру жүйесінде заманталабына сай нәтижелі ұйымдастыру-маңызды мәселелердің қатарына жатады. Оқытушы үшін әрбір студенттің, кәсіби білім алушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру, болашақ мамандығына деген бағыттылығын қалыптастыруда электрондық-ақпараттық технологияның маңыздылығы зор. Бұрынғы дәстүрлі «объект-субъект-оқулық» жүйесіне сай жаңа – компьютерлік технологияларды қолдана отырып, оқыту енгізіліп отыр. Оқытудың компьютерлік технологиялары – оқыту жүйесінде техникалық құралдарды және интерактивті тақталарды қолдана отырып, білім алу аясын кеңейтіп, оқытудың тиімділігін арттырып отырғаны белгілі. Қазіргі кезде интеграция арқылы